

YAHUDİ-HRİSTİYAN İLİŞKİLERİNE GİRİŞ

Edward KESSLER

Çevirenler

Nevfel AKYAR-Talha FORTACI

ESki
Yeni
YAYINLARI

Eskiyeni Yayınları: 73

YAHUDİ-HRİSTİYAN İLİŞKİLERİNE GİRİŞ

Edward KESSLER

Eserin Orjinal Adı

AN INTRODUCTION TO JEWISH-CHRISTIAN RELATIONS

Çevirenler

Nevfel AKYAR-Talha FORTACI

© Bu eserin Türkçe yayım hakları
FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.'ne aittir.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
ŞAFAK MATBAACILIK
İvedik O.S.B. Matbaacılar Sitesi 1515. Sk. No: 53
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0312. 229 57 84
(Sertifika No: 16104)

1. Baskı: Şubat 2020

ISBN: 978-605-5978-82-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

YAHUDİ-HRİSTİYAN İLİŞKİLERİNE GİRİŞ

Edward KESSLER

Çevirenler
Nevfel AKYAR-Talha FORTACI

Ankara 2020

Edward KESSLER: 1963 yılında Londra'da doğan Kessler, City of London School'da eğitim gördü ve 1985 yılında Leeds Üniversitesi'nden İbrance ve Dini Araştırmalar dalında Birinci Sınıf Onur Derecesi aldı. 1987 yılında Harvard Divinity School'dan MTS (Master of Theological Studies) derecesi ve 1989 yılında da Stirling Üniversitesi'nden MBS (Master of Business Studies) derecesi aldı. 1999 yılında Cambridge Üniversitesi'nden doktora derecesini almadan önce bir aile şirketi olan Kesslers International Group'ta bir müddet çalıştı. Kessler, Martin Forward ile birlikte, 1998 yılında Yahudi-Hristiyan İlişkileri Araştırma Merkezi'ni (CJCR) kurdu. 2006 yılında Müslüman-Yahudi İlişkileri Araştırma Merkezi (CMJR) ve Halk Eğitim Politika Merkezlerinin kurulmasına öncülük etti. 2010 yılında kuruluşun adı Woolf Enstitüsü olarak değiştirildi. Din ve toplum arasındaki ilişkileri odak noktası yapan bu enstitü, Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki ilişkilere yönelik araştırmalara da destek vermektedir. Genel anlamda Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki ilişkileri çalışma alanı olarak belirleyen yazarın bu alana dair yazılmış pek çok akademik eseri bulunmaktadır.

Nevfel AKYAR: 1983 yılında İzmir'in Kınık ilçesinde doğdu. İlk ve ortaokulu Balıkesir'de okudu. 2000 yılında Balıkesir İmam Hatip Lisesi'ndeki eğitimini tamamladı. 2004 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Matematik bölümünden mezun oldu. 2006 yılında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nde Matematik Öğretmenliği alanında tezsiz yüksek lisans yaptı. 2014 yılında Ankara Üniversitesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünü bitirdi. 2018 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Dinler Tarihi bilim dalında "*Zerdüştilikte Ahiret İnancı ve Cenaze Törenleri*" isimli teziyle yüksek lisansını tamamladı. Yüksek lisans mezuniyetinin akabinde Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda doktora eğitimine başladı. Yedi yıl memuriyet hizmetinin ardından 2014 yılında öğretmenliğe geçti. Halen Balıkesir'de öğretmenlik görevini sürdüren Akyar, evli ve iki çocuk babasıdır. İngilizce ve Farsça bilmektedir.

Talha FORTACI: 1990 yılında İzmir'in Konak ilçesinde dünyaya geldi. İlkokulu İzmir'de tamamladı. 2007 yılında hafızlığını ikmal etti. 2011 yılında Manisa Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl kazandığı Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni 2016 yılında tamamladı. Aynı zamanda Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Lisans Bölümü'nden 2015 yılında mezun oldu. 2017 yılı Aralık ayında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda "*Nesturi Kilisesi (Başlangıçtan Günümüze)*" isimli teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2018 yılı Ocak ayında Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda doktora eğitimine başladı. 2015 yılında Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Bilimleri Anabilim Dalı'na Dinler Tarihi araştırma görevlisi olarak atandı. Halen bu görevine devam eden Fortacı, evli ve iki çocuk babasıdır. İngilizce ve Arapça bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
ŞEKİLLER	10
TAKDİM	11
KRONOLOJİ	13
TEŞEKKÜR	25
ÇEVİRENLERİN ÖN SÖZÜ	27
BÖLÜM-1: GİRİŞ	29
Tarihsel Arka Plan: Yahudi-Hristiyan İlişkilerinin Kısa Bir Değerlendirmesi	33
Modern Dönemde Yahudi-Hristiyan İlişkileri	41
Benimsenen Yaklaşımlara Bazı Örnekler	49
Liturji	51
Sanat	53
Birleşik Krallık	56
BÖLÜM-2: YENİ AHİT	61
Yeni Ahit'te Eski Ahit	62
Yahudi İsa	65
Mesih	69
Polemik	73
Mahkeme Rivayetleri	75
Pavlus	81
BÖLÜM-3: KİLİSE BABALARININ YAZILARI	87
Roma'nın Hristiyanlaşması	89
Hristiyan Tefsirleri	91
Kilise Babalarının Yahudiler ve Yahudilik Üzerine Fikirleri	93
Justin Martyr (yk. 100-65)	95
Sardisli Melito (yk. 140-85)	99
Origen (185-254)	102
Antakya ve John Chrysostom (yk. 350-407)	103
Jerome (yk. 342-420)	108
Süryani Babalar	109

BÖLÜM-4: RABBİ YAZILARI-----	113
Tarihî Bağlam -----	121
Rabbînik Metinlerde İsa -----	124
Birkat Ha-Minim-----	130
BÖLÜM-5: TEFSİR: HİKÂYEYE FARKLI BİR BAKIŞ-----	135
Bir Karşılaşmanın Durum Çalışması: Yaratılış 22'nin Yorumu -----	138
Tefsire Dayalı Sanatsal Karşılaşma -----	148
Hristiyan Sanatsal Tefsiri -----	149
Yahudi Sanatsal Tefsiri -----	151
BÖLÜM-6: ORTA ÇAĞ İLİŞKİLERİ -----	161
Hristiyan Polemiği -----	162
Yahudi Karşıtı Şiddet ve Haçlı Seferleri-----	167
Yahudi Polemiği -----	170
Olumlu Etkileşim -----	173
İspanya ve Engizisyon -----	180
Reform ve Hristiyan İbrani Geleneği-----	184
BÖLÜM-7: ANTİSEMİTİZM VE SOYKIRIM-----	191
Auschwitz'e Giden Yol -----	201
Hristiyanlar ve Holokost-----	204
Yahudilerin Holokost'a Tepkisi-----	209
Shoah'a Hristiyan Tepkileri -----	214
Anıtlar ve Holokost'a Yönelik Diğer Tepkiler -----	220
BÖLÜM-8: SİYONİZM VE İSRAİL DEVLETİ-----	223
Birinci Binyılda İsrail Yurdu -----	225
Yahudilerin İsrail Yurduna Geri Dönme Arzusu -----	228
1900 Sonrası Hristiyanlar ve Yurt Konusu-----	233
Yahudi Edebiyatı -----	247
Kudüs -----	250

BÖLÜM-9: AHİT, MİSYON VE DİYALOG -----	255
Ahit -----	255
Pavlus'u Yeniden Okumak -----	264
Misyon-----	266
Yahudi Hristiyan Diyalogu -----	274
BÖLÜM-10: YAHUDİ-HRİSTİYAN İLİŞKİLERİ VE DAHA GENİŞ DİNLERARASI KARŞILAŞMA -----	281
İslam ile Karşılaşma -----	281
İbrahim -----	289
Hafıza ve Kimlik -----	291
Memoria Futuri - Gelecek İçin Hafıza-----	295
Vahiy Kaynakları-----	300
İLERİ OKUMALAR -----	309
Kitab-1 Mukaddes -----	309
Teoloji-----	312
Tarih -----	318
Yahudilik ve Hristiyanlığın Formatif Dönemi -İlk 500 Yıl ---	318
Orta Çağ; Modern Dönem ve Aydınlanmanın Başları -----	321
Modern Dönem-----	323
Yahudi-Hristiyan İlişkileri Üzerine Çalışmalar ve Web Siteleri ---	326
Sözlükler -----	326
Dergiler-----	326
Önemli Web Siteleri-----	326
LUGATÇE-----	327
DİZİN -----	339

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
BT.	: Babil Talmudu
d.	: Doğumu
Ed.	: Editör
ENA	: Elkan Nathan Adler Koleksiyonu
h.	: Hakimiyet Dönemi
K.	: Kur'an-ı Kerim
Klm.	: Kelime Anlamı
KT.	: Kudüs Talmudu
LXX	: Septuagint
M.	: Mişna
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar
Tos.	: Tosefta
vb.	: ve benzeri
yk.	: Yaklaşık

ŞEKİLLER

Şekil 1: Peter ve Marcellinus Katakomb'u (3. Yüzyıl) -----	150
Şekil 2: El Bagawat Chapel Of Peace (5. Yüzyıl)-----	152
Şekil 3: El Bagawat Chapel Of Peace'de İshak'ın Kurban Sahnesi ---	152
Şekil 4: Dura-Europos Tevrat Tapınağı (3. Yüzyıl)-----	154
Şekil 5: Beit Alpha Synagogu (6. Yüzyıl) -----	155
Şekil 6: Sepphoris Synagogu (5. Yüzyıl) -----	158

TAKDİM

Son 2000 yıldır Hristiyanlar ve Yahudiler arasındaki ilişkiler büyük ölçüde karşılıklı güvensizliğin yanı sıra Yahudilere yönelik Hristiyan ayrımcılığı ve şiddeti ile karakterize edilmektedir. Bununla birlikte son yıllarda, Hristiyanlar arasında Hristiyanlığın Yahudi kökenlerine uzanan bir uyanış başlamış ve her iki geleneğe sahip bilim insanlarını birlikte çalışmaya teşvik eden yeni bir etkileşim ruhu ortaya çıkmıştır.

Yahudi-Hristiyan İlişkilerine Giriş, ekümenizm, Holokost'un dehşeti ve İsrail Devleti'nin ortaya çıkışı da dâhil, Yeni Ahit'in Yahudi bağlamından modern zamanların önemli olaylarına kadar Yahudi-Hristiyan tarihinin ana konularının ve anahtar metinlerinin keşfine dair inançlar arası süregelen söz konusu karşılaşmaya taze bir ışık tutmaktadır. Bu erişilebilir teolojik ve tarihi çalışma, Yahudilik ve dinler arası çalışmalar, felsefe, sosyoloji, kültürel çalışmalar, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimleri gibi sayısız ilgili alana da değinmektedir.

Edward KESSLER, Woolf Institute of Abrahamic Faiths'in Kurucusu ve İcra Direktörü ve St. Edmund's College, Cambridge'in üyesidir. Telif ettiği kitaplar arasında, A Dictionary of Jewish-Christian Relations (Cambridge, 2005) ve Bound by the Bible (Cambridge, 2004) bulunmaktadır.

KRONOLOJİ

M.Ö.

- 200 Yahudi Kitab-ı Mukaddesi LXX'in Tercüme Edilmesi
63 Yahudiye'nin Roma Eyaleti Oluşu
37 Herod'un Yahudiye Valisi Oluşu
yk. 6-4 İsa'nın Doğumu
4 Herod'un ölümü ve Antipas'ın Celile Valisi Olması

M.S.

- yk. 10 Hillel'in Ölümü (yk. M.Ö. 60-M.S. 10)
18 Caiphas'ın Baş Rahip Olarak Atanması (37'de görevden alındı)
19 Yahudilerin Roma'dan Kovuluşu
26 Pontius Pilate'in Roma'nın Yahudiye Eyaleti Valisi Oluşu (36'da görevden alındı)
28 Vaftizci Yahya'nın Misyonuna Başlaması
30 Shammai'nin Ölümü (yk. M.Ö. 50-M.S. 30)
30-33 İsa'nın Çağrısı
33 İsa'nın Çarmıha Gerilmesi
35 Pavlus'un İhtidası
44 İsa'nın Kardeşi James ve Herod Agrippa'nın Ölümü
48 Birinci Kudüs Konsili
49 Yahudilerin ve Hristiyanların Roma'dan Kovuluşları
50 Philo'nun (yk. M.Ö. 25-yk. M.S. 50) ve Rabban Gamaliel'in Ölümü
58 Pavlus'un Romahlara Son Mektubunu Yazışı
64 Nero'nun Hristiyanlara Zulmedişi
66-70 Roma'ya Karşı Yahudi İsyanı
70 Kudüs Tapınağı'nın Titus Tarafından İmha Edilmesi ve Markos İncilinin Oluşumu
73 Masada'nın Fethi
80-90 Matta ve Luka İncillerinin Oluşumu
81 Flavius Domitianus'un Yahudilere ve Hristiyanlara Zulmü
90 Jamnia (Yavneh) Konsilinin Toplanması

- 90-100 Yuhanna İncili'nin ve İbraniler'e Mektub'un Oluşumu
100 Flavius Josephus'un Ölümü (37/38-yk. 100)

KİLİSE BABALARI

- 70 Titus'un Tapınağı Yıkması
100 Flavius Josephus'un Ölümü (37/38-yk. 100)
yk. 125 Aquila'nın Kutsal Kitap Çevirisi ve Kitab-ı Mukaddes
Peşitta Çevirisi (Mevcut En Eski Yeni Ahit Fragmanı
Rylands Kütüphanesinde, Yuhanna 18'in Bölümleri)
yk. 130 Hadrian'ın Kudüs Tapınağı bünyesinde *Aelia Capito-
lina*'yı kurması
132 Barnabas Dönemi, İlk *Adversus Iudaeos* Metninin
Oluşumu
132-135 Bar Kokhba İsyanı
144 Markiyon'un (yk. M.S. 90-155) Afroz Edilmesi
160 Justin Martyr (yk. M.S. 100-65) *Dialogue With Tryp-
ho*'yu Oluşturması ve Gnostik Öğretmen Valenti-
nus'un Ölümü
yk. 180 Celsus'un *The True Word*'ü Yazması ve Melito'nun
(yk. M.S. 140-85) *Peri Pascha*'yı Oluşturması
yk. 190 Papa I. Victor'un (h. M.S. 189-198) Paskalya'yı 14
Nisan'da Kutlayan Doğu Kiliselerini Afroz Edışı
yk. 200 Theodotion'un Kutsal Kitap Çevirisi ve Mişna'nın
Derlenmesi
245 Origen'in (185-253) *Hexapla*'yı Tamamlaması
256 Dura-Europos Sinagogu'nun Persler Tarafından Tah-
rip Edilmesi
303-312 Diocletian'ın Hristiyanlara Zulmedişi
306 Elvira Konsili
312 Konstantin'in (306-337) Hristiyanlığa Geçişi
313 Milan Fermanı ve Roma'nın Hristiyanlık Hoşgörüsü-
nün İşaretleri
325 Helena'nın (250-330) İsrail Topraklarında Savaş Baş-
latması ve Birinci İznik Konsili
330 Konstantin'in Roma İmparatorluğunun Başkentini İs-
tanbul'a Taşması

- 335 Kutsal Kabir Kilisesi'nin Tamamlanışı
 361-363 Son Pagan İmparator Julian'ın Saltanatı
 380 Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun Resmi Dini Oluşu
 yk. 381 Egeria'nın İsrail'e Hac Ziyareti ve İznik Amentüsü'nün Kabulü
 382 Jerome'un (yk. 342-420) *Vulgate* Çevirisine Başlaması
 386 John Chrysostom'un (yk. 350-407) *Adversus Iudaeos*'u Yazması
 373 Suriyeli Ephrem'in Ölümü
 yk. 400 Kudüs Talmudu'nun Yeniden Düzenlenmesi
 412 Roma'nın Vizigotlar Tarafından Yağmalanması
 416 Cyril'in (yk. 375/80-444) Yahudileri İskenderiye'den Sürgün Etmesi
 429 Hippolyt Augustine'in (354-430) *Adversus Iudaeos*'u Yazması
 438 Theodosius Kanunları'nın Yazılması
 yk. 500 Babil Talmudu'nun Yeniden Düzenlenmesi
 535-553 Justinian Kanunlarının Oluşumu
 yk. 555 Romanos Melodos'un Ölümü
 598 Papa I. Gregory'in (540-604) *Sicut Iudaeis*'i Yayınlanması

RABBİ YAZILARI

- yk. 10 Hillel'in (yk. M.Ö. 60-M.S. 10) Ölümü
 30 Shammai'nin (yk. M.Ö. 50-M.S. 30) Ölümü
 yk. 50 Philo'nun (yk. M.Ö. 25-yk. M.S. 50) ve Rabban Gamaliel'in Ölümü
 66-70 Roma'ya Karşı Yahudi İsyanı
 70 Kudüs Tapınağı'nın Titus Tarafından İmha Edilmesi
 70-200 Tannaim Dönemi, Mişna, Tosefta ve Çeşitli Midraşim Derlemeleri (Örneğin Mekhilta)
 73 Masada'nın Fethi
 90 Jamnia Konsili'nin Toplanması
 yk. 100 *Birkat Ha-Minim*'in (Sapkınların Laneti) Oluşumu

- yk. 125 Aquila'in Kutsal Kitap Çevirisi
- yk. 130 Hadrian'ın Kudüs Tapınağı Bünyesinde *Aelia Capitolina*'yı kurması
- 132-135 Bar Kokhba İsyanı
- yk. 200 Mişna'nın Yahuda ha Nasi Tarafından Toplanması (2. yüzyılın sonları - 3. yüzyılın başlarında)
- 200-500 Amoraim Dönemi ve Babil'deki Rabbi Akademilerinin Ortaya Çıkışı
Talmud'un ve Çeşitli Midraşların Derlenişi (Yaratılış, Yeremya'nın Mersiyeleri, Leviticus Rabbah, Pesikta de-Rav Kahana, Tanhuma vb.)
- 361-363 Son Pagan İmparator Julian'ın Saltanatı, Tapınağın Yeniden İnşası İçin Hazırlıkların Yavaşlaması
- 380 Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun Resmi Dini Oluşu
- yk. 400 Kudüs Talmudu'nun Yeniden Düzenlenmesi
- yk. 500 Babil Talmudu'nun Rabbi Ashi (352-427) tarafından Yeniden Düzenlenmesi
- 550-700 Savoraim Dönemi, Pers Yahudi Din Adamlarının Talmud'a Son Şeklini Vermesi
- yk. 600 *Toledot Yeshu*'nun Oluşumu
- 638 Müslümanların Kudüs'ü Fethi ve Ömer Fermanı
- 700-1250 Gaonim Dönemi
- yk. 750 Rabbinik Akademilerin İslam'ın Yeni Başkenti Bağdat'a Taşınması
- yk. 800 Karaimlerin Sözlü Hukukun Otoritesini Reddedişleri
- 846 Amram Gaon'un (ö. 875) İlk Yahudi Dua Kitabı *Siddur Rab Amram*'i Derlemesi
- 871 Evlilik Sözleşmesi (6 Ekim), Kahire Geniza'daki En Eski Tarihli Belge
- yk. 930 İbrani Kutsal Kitabının Masoretik Metninin Oluşumu
- 933 Sa'adia Gaon'un (882-942) *Book of Belief Sand Opinions* İsimli Eserini Yayınlaması

ORTA ÇAĞ DÖNEMİ

- 1095 İlk Haçlı Seferi
- 1141 Sefer ha-Kuzari'nin Yazarı Judah ha-Levi'nin Ölümü
- 1142 Aziz Victor Hugh'un Ölümü - Victorine Okulunun Kuruluşu
Kutsal Kitab'ın Yahudi Yorumu Kullanılarak Çalışılmasının Teşviki, Özellikle Rahsi (1040-1105)
- 1144 Norwich'li William'ın Ölümü - İlk kan İftirası Suçlaması
- 1146 İkinci Haçlı Seferi - Clairvauxlu Bernard'ın (1090-1153) Yahudi Karşısı Saldırıları Kınaması
- 1179 Üçüncü Lateran Konsili - Yahudilerin Mahkemede Hristiyanlara Karşı Tanık Olmasının Yasaklanması
- 1187 Selahaddin'in Kudüs'ü Haçlılardan Kurtarması
- 1189 Yahudilerin Aslan Yürekli Richard'ın Taç Giyme Törenine Katılması ve Saldırıya Uğramaları, Sonra İngiltere'nin Farklı Bölgelerinde Saldırıların Başlaması
- 1190 York Yahudilerinin Katliamı
- 1215 Dördüncü Lateran Konsili - Yahudilerin Tanımlayıcı Semboller Giymesinin Zorunlu Kılınması
- 1222 Oxford Konsili - Yahudilerin Sinagog İnşa Etmelerinin Ve Hristiyanlarla Karışmalarının Yasaklanması
- 1232 III. Henry'nin (h. 1216-72) Londra'da *Domus Conversorum*'u Kurması
- 1235 İmparator II. Frederick (h. 1215-50) ve IV. Papa Innocent'in (yk. 1200-54) Cinayet Ritüeli Suçlamalarını Kınaması
- 1236 Haçlıların Anjou ve Poitou'daki Yahudi Topluluklarına Saldırması
- 1240 Paris Tartışması. IX. Gregory'nin (h. 1227-41) Talmud'u Yargılaması
Paris'te 24 Araba Dolusu Talmud El Yazmasının Yakılması
Aragonlu I. James'in (1204-76) Yahudilere İhtida Vazalarına Katılmalarını Emredışı

- 1255 Lincoln Yahudilerinin 'Aziz Küçük Hugh'u Öldürmekle Suçlanması
- 1260 Yazıları Maimonides'ten (1135-1204) Etkilenen Thomas Aquinas'ın (yaklaşık 1225-74) *Summa Contra Gentiles*'i Yayınlaması
- 1263 Barcelona Tartışması
- 1280 Raymond Martini'nin (yk. 1220-85) *Pugio Fidei*'i Yazması
- 1290 I. Edward'ın (h. 1272-1307) Yahudileri İngiltere'den İhraç Edışı
- 1306 Yahudilerin Fransa'dan Çıkarılışı
- 1348 Yahudilerin Kara Ölüm Suçlaması
- 1349 Kutsal Kitap Yorumlarının (*Postillae*) Derleyicisi Nicholas Lyra'nın Ölümü (yk. 1270-1349)
- yk. 1375 Geoffrey Chaucer'in (yk. 1342-1400) *The Prioress's Tale*'i Yazması
- 1391 İspanya'da Yahudilere Saldırıları
- 1413 Tortosa Anlaşmazlığı
- 1421 Yahudilerin Avusturya'dan Çıkarılışı
- 1447 IV. Casimir'in IV (h. 1447-92) Polonya Yahudilerinin Haklarını Yenilemesi
- 1478 Papa IV. Sixtus'un (1471-84) Engizisyonunu Kurması
- 1492 Ferdinand (1452-1516) ve Isabella'nın Yahudileri İspanya'dan Kovması
- 1496 Yahudiler'in Portekiz'den Kovuluşu
- 1516 Venedik'te ilk "Getto"nun Kuruluşu
- 1523 Luther'in (1483-1546) *That Jesus Christ Was Born a Jew*'ı Yazması
- 1543 Luther'in *On the Jews and Their Lies*'i Yazması
- 1559 Dominikenlerin Talmud'un İtalya'daki Tüm Kopyalarını Yakması
- 1567 Yahudilerin Fransa'ya Dönmelerine İzin Verilişi
- 1648-55 Ukrayna Kazaklarının Chmielnicki Katliamları
- 1656 Oliver Cromwell'in Yahudileri İngiltere'ye Tekrar Kabul Edışı
- 1665 Sabatay Sevi'nin (1626-76) Mesihliğini İlan Edışı

ANTİSEMİTİZM VE HOLOKOST

- 1780'ler Yahudi Karşıtı Kanunlar Fransız İhtilâli Akabinde Feshedilmeye Başlandı, Yahudilere, Bir Topluluk Olarak Haklardan Mahrum Bırakılırken, Ferdî Olarak Vatandaşlık Hakkı Bağışlandı.
- 1791 Rusyalı II. Catherine'nin (1729-96) Yahudileri Pale Yerleşimi ile Sınırlandırması
- 1827 Rus Yahudilerine 25 Yıllık Askerlik Hizmetini Mecburi Kılan Kanununun Çıkarılması
- 1840 Şam Kan İftirası Hadisesi
- 1858 Mortara Hadisesi
- 1879 Wilhelm Marr'ın (1819-1904) *Antisemitizm* Terimini Kullanması
- 1881-4 Rusya'daki Pogromların, Yahudilerin Pale'den Kitle Halinde Göçüne Yol Açışı
- 1886 Edouard Drumont'un (1844-1917) *La France Juive*'i Yayınlanması
- 1893-1903 Dreyfus Olayı
- 1903 Kishinev Pogromu
Siyon Liderlerinin Protokolleri'nin Yayınlanması
- 1904 Yabancı Göç Beyannamesi'nin İngiltere'ye Göçü Kısıtlaması
- 1921-5 ABD'de Klu Klux Klan Liderliğinde Antisemitizmin Ortaya Çıkması
- 1924 ABD Göç Yasası'nın Doğu Avrupa Ve Rusya'dan Göçü Durdurması
- 1925 Adolf Hitler'in (1889-1945) *Mein Kampf*'ının Yayınlanması
- 1933 Hitler Şansölye Olarak Atandı ve Yahudi Haklarını Kısıtlayan Mevzuatı Yasalaşması
Yahudi İşletmelerinin Boykot Edilmesi
Vatikan ile Üçüncü Reich Arasında Antlaşma
Protestan Reich Kilisesi'nin (*Reichskirche*) Kuruluşu
- 1934 *Der Stürmer*'in Kan İftirası Suçlamalarını Yeniden Canlandırması
- 1935 Nuremberg Kanunları'nın Tanıtılması

- 1937 Xı. Pius, Nazi İdeolojisini Kınayan Genelge *Mit Bren-
nender Sorge*'yi Neşretti
- 1938 Anschluss (Almanya ve Avusturya'nın Birleşmesi)
İlk Toplama Kamplarına Sürgünler (Almanya'daki Po-
lonyalı Yahudilerin)
Kristallnacht (Kırık Camlar Gecesi, 9-10 Kasım)
Yahudi Çocukların Alman Okullarından Atılması
Evian Konferansı'nda, (6-15 Temmuz): 31 Ülkenin Al-
manya'yı Terk Etmeye Çalışan Yahudileri (Sadece Do-
minik Cumhuriyeti Hariç) Kabul Etmeyi Reddetmesi
- 1939 Almanya'nın Polonya'yı İşgal Etmesi - II. Dünya Sava-
şı'nın Patlak Vermesi
907 Yahudi Mülteciyi Taşıyan *SS St. Louis*'in, Küba ve
ABD Tarafından Geri Çevrilmesi
- 1941 Auschwitz'de Gazla Zehirleme Testlerinin Başlaması
(23 Eylül)
T4 Ötenazi Programının Terk Edilişi
- 1942 Wannsee Konferansı ve 'Nihai Çözüm' Mutabakatına
Varılması (20 Ocak)
Paris'ten Auschwitz'e İlk Trenler (20 Mart)
Auschwitz'de İlk Gazla Zehirleme (23 Haziran)
Müttefiklerin 'Nihai Çözüm' Hakkında Bilgi Alması
- 1943 Auschwitz'de Yeni Bir Krematoryum Açılması (13 Mart)
Dietrich Bonhoeffer'in Tutuklanması
Roma Yahudilerinin İlk Kez Sürgün Edilmesi (18 Ekim)
- 1944 Atina Yahudilerinin İlk Kezsürgün Edilmesi (14 Nisan)
Varşova Gettosu İsyanı (1 Ağustos-2 Ekim)
Himmler'in Auschwitz'deki Krematoryumun Yıkılması
Emrini Vermesi (26 Kasım)
- 1945 Auschwitz'in Kızıl Ordu Tarafından Kurtarılışı (27 Ocak)
Buchenwald'ın ABD Ordusu Tarafından Kurtarılışı (10
Nisan)
Bergen Belsen'in İngiliz Ordusu Tarafından Kurtarılışı
(15 Nisan)
Hitler İntihar Etmesi (30 Nisan)
Almanya'nın Teslim Olması (8 Mayıs)

SİYONİZM

- 1862 Moses Hess'in (1812-75) *Rome And Jerusalem*'i Yazması
- 1870 *Hovevei-Zion*'un (Siyon Aşıkları), Ziraî Yerleşmeyi Teşvik Etmesi
Başta Rusya'dan Olmak Üzere Göçmenlerin İlk Aliya'sının [İsrail'e Göç] Başlaması
- 1874-6 George Eliot'un (1819-80) *Daniel Deronda*'yı Yayınlaması
- 1885 Nathan Birnbaum'un (1864-1937) 'Siyonizm' Terimini Kullanması
- 1896 Theodor Herzl'in (1860-1904) *Yahudi Devleti*'ni Yazması
- 1897 Birinci Siyonist Kongresi - Herzl'in Başkan Seçilmesi
- 1902 Altıncı Siyonist Kongre'nin İlk Olarak İngiliz Hükümetinin Uganda Teklifini Kabul Edişi
- 1904 Papa X. Pius'un (1903-14) Herzl ile Görüşmesi
- 1917 Kudüs'te 400 Yıllık Osmanlı İdaresinin İngilizler Tarafından Sona Erdirilmesi; General Allenby'in Şehre Girişi
Balfour Deklarasyonu'nun Yayınlanması
- 1921 Canterbury Başpiskoposluğu Model Alınarak Filistin'de Başhahamlık'ın Kuruluşu
- 1922 Yahudi Göçünü Sınırlayan Beyaz Kitap'ın Yayınlanması
- 1937 Peel Komisyonu'nun, Filistin'in Bir Yahudi ve Bir De Arap Olarak İki Devlete Bölünmesini Tavsiye Etmesi
- 1939 Göçmenlik ve Yahudilere Toprak Satışının Kısıtlanması Hakkında Beyaz Kitap'ın Yayınlanması
- 1942 *SS Struma*'nın Filistin'de Demirlemesine İzin Verilmemesi, Karadeniz'de Batması ve 770 Kişinin Can Vermesi
- 1946 Manda ve İngiliz Ordusu'nun Merkezi King David Hotel'in Havaya Uçurulması
- 1947 BM'nin 10 Çekimser ile 13'e Karşı 33 Oyla Yahudi ve Arap Devletlerini Kurması

- 1948 İsrail Devleti, İlk Başbakan David Ben-Gurion Tarafından İlan Edilmesi (14 Mayıs) - Bağımsızlık Savaşı'nın Başlaması
- 1949 Mısır, Ürdün, Suriye ve Lübnan ile Ateşkes Antlaşmalarının İmzalanması
Ürdün'ün, Eski Kudüs'ü Kontrol Altına Alması
- 1956 İsrail, İngiltere ve Fransa Tarafından Başlatılan Sina Seferberliği
- 1961 Adolf Eichmann'ın Yakalanması, Kudüs'te Yargılanması ve Ölümüne Mahkûm Edilmesi
- 1962 Brother Daniel Hadisesi
- 1964 Papa VI. Paul'un İsrail'i Ziyaret Edişi
- 1967 Altı Gün Savaşları (6-11 Haziran) - Kudüs, Golan Tepeleri, Batı Şeria ve Sina'nın İsrail Kontrolüne Geçişi
- 1972 Fr. Bruno Hussar (1911-96) Tarafından *Neve Shalom*'un ('Barış Vahası') Kuruluşu
- 1973 Yom Kipur Savaşı
Tantur Ekümenik Enstitüsü'nün Kuruluşu
- 1977 Mısır Cumhurbaşkanı Sedat'ın (1918-81) Kudüs'ü Ziyaret Edişi
- 1978-9 Camp David Sözleşmeleri ve Mısır ile Barış Antlaşması'nın İmzalanması
- 1980 Rhineland Protestan Kiliseleri Sinodu
- 1981 Enver Sedat'ın Öldürülmesi
- 1982 İsrail'in Güney Lübnan'ı İşgali
- 1987 Birinci İntifada (Filistin İsyanı)
- 1993 Vatikan-İsrail Sözleşmeleri
- 1994 İsrail ile FKÖ ve İsrail ile Ürdün Arasında Barış Antlaşması İmzalanması
- 1995 Yitzhak Rabin'in Öldürülmesi
- 2000 Papa II. John Paul'un (H. 1978-2005) İsrail'i Ziyareti
İkinci İntifada
- 2002 Kutsal Topraklar Dini Liderlerinin İskenderiye Deklarasyonu
- 2005 İsrail'in Gazze'den Ayrılışı
- 2009 Papa XVI. Benedict'in (H. 2005-[2013]) İsrail'i Ziyareti

1945'DEN İTİBAREN MİSYON, AHİT VE DİYALOG İLE İLGİLİ BAŞLICA KURUMSAL BİLDİRİLER

- 1947 *The Ten Points Of Seelisberg* (Uluslararası Hristiyanlar ve Yahudiler Konseyi)
- 1948 *Report on the Christian Approach to the Jews* (Dünya Kiliseler Konseyi (WCC))
- 1959 Papa XXIII. John'un, 'Hain Yahudiler için İyi Cuma Duası'ndan 'Hain' Kelimesini Çıkarması
- 1965 *Nostra Aetate* (II. Vatikan, 28 Ekim'de Yayınlandı)
- 1967 *The Church and the Jewish People* (İnanç ve Buyruk Komisyonu, WCC)
- 1970 İngiliz Katolik Dua Kitabının, İyi Cuma Duası'nda Yahudilerin Tanrı Tarafından Kendilerine Verilen İnançla Doldurulması için Yapılan Bir Dua Sebebiyle Gözden Geçirilmesi
- 1975 *Guidelines and Suggestions for Implementing the Conciliar Declaration Nostra Aetate* (Yahudilerle Dini İlişkiler Papalık Komisyonu)
- 1979 *Guidelines on Dialogue with People of Living Faiths and Ideologies* (WCC)
- 1980 *Towards a Renewal of the Relationship of Christians and Jews* (Rheinland Evanjelik Kilisesi Sinodu, Almanya)
- 1982 *Ecumenical Considerations on Jewish-Christian Dialogue* (WCC)
- 1985 *Notes on the Correct Way to Present the Jews And Judaism in Preaching and Catechesis* (Yahudilerle Dini İlişkiler Papalık Komisyonu)
- 1988 *Jews, Christians and Muslims: The Way of Dialogue* (Anglikan Cemaati)
Criteria for the Evaluation of Dramatizations of the Passion (Milli Katolik Piskoposlar Konferansı, ABD)
- 1996 *Building New Bridges in Hope* (Birleşik Metodist Kilisesi, ABD)
Resolution on Jewish Evangelism (Güney Baptist Kongresi)

- 1997 *Declaration Of Repentance* (Fransa Roma Katolik Piskoposları)
- 1998 *We Remember: A Reflection On The Shoah* (Yahudilerle Dini İlişkiler Papalık Komisyonu)
- 2000 *Dabru Emet: A Jewish Statement On Christians And Christianity Universal Prayer: Confession Of Sins And Asking for Forgiveness* (Papa II. Paul'un (H. 1978 - 2005) Milenyum Duası)
Amerikan Rabbileri ve Rabbinik Meclis Bildirisi Merkez Konferansı
- 2001 *The Jewish People and Their Sacred Scriptures in The Christian Bible* (Papalık İncil Komisyonu)
Church and Israel: A Contribution from the Reformation Churches in Europe to The Relationship Between Christians and Jews (Leuenberg Kilisesi Cemiyeti)
- 2002 *A Sacred Obligation: Rethinking Christian Faith in Relation to Judaism and the Jewish People* (Hristiyan-Yahudi İlişkileri Üzerine Hristiyan Bilim Adamları Grubu)
Alexandria Declaration of the Religious Leaders of the Holy Land Reflections on Covenant and Mission (Ekümenik ve Dinlerarası Meseleler için Milli Sinagoglar Konseyi ve Piskoposlar Komitesi İstişaresi)
- 2003 İsrail Başhahamlığı Ortak Komisyonu'nun, Kutsal Makam'ın Yahudilerle Dini İlişkiler Komisyonu'nu ile Deklarasyonubearing *Faithful Witness: Statement on United Church - Jewish Relations Today*
- 2006 Canterbury Başpiskoposu ve İsrail Başhahamlarının Ortak Deklarasyonuecumenical *Considerations for Dialogue and Relations with People of Other Religions* (WCC)
- 2008 *Revision to Tridentine Rite Good Friday Prayer*, Papa XV. Benedict (H. 2005-[2013])
- 2009 *Revision of Ten Points of Seelisberg* (Uluslararası Hristiyanlar ve Yahudiler Konseyi)

TEŞEKKÜR

Hristiyanlarla Yahudiler arasındaki 2000 yıldır süregelen ilişkiyi anlatan bir kitap yazmanın ne kadar zor olduğu herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Böyle bir çalışma aynı zamanda önemli sayıda kişinin yardımıyla ortaya çıkmaktadır.

Yahudi-Hristiyan ilişkileri üzerine çalışmalar yürütmek için harika bir ortam sunan Yahudi-Hristiyan İlişkileri Araştırma Merkezi (Woolf Institute of Abrahamic Faiths'in bir departmanı) çalışanlarına şükranlarımı sunmak isterim. Meslektaşlarım; Dr. James Aitken, Dan Avasilichioaie, Revd Andrew Brown, Lucia Faltin, Dr. Emmanouela Grypeou, Yasemin Hou, Debbie Patterson Jones, Trisha Oakley Kessler, Dr. Maty Matyczak, Esther Haworth, Dr. Helen Spurling, Tina Steiner ve beni 1998'den beri cesaretlendiren Dr. Melanie Wright'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca, yoğun ve sabırlı bir şekilde çalışmamda emekleri olan editörlerim Kate Brett ve Laura Morris'e de teşekkür ediyorum. Diğer taraftan yayıncılara, Cambridge University Press'e ve projenin tamamlanması için büyük özen gösteren Gillian Dadd ve Aline Guillermet'e minnettarlığımı bildiririm.

Lambeth-Yahudi forumunun kurucu ortağı Rahip Guy Wilkinson; tasarı aşamasında taslağı okuyan ve bilge tavsiyeler sunan Profesör John Pawlikowski; projenin son aşamalarında özellikle indeksin hızlı ve verimli bir şekilde hazırlanmasında çok kıymetli yardımlarını esirgemeyen Andrej Gorazd ve Miriam Arkush; on yılı aşkın bir süredir çalışmalarımıza sürekli destek veren Woolf Abrahamic Faith İnanç Enstitüsü'nün Mütevelli Heyetindeki arkadaşlarım: Rahip Dominic Fenton, Rahip Profesör Martin Forward, Robert Glatter, Lord Leslie Griffiths, Peter Halban, Lord Khalid Hameed CBE, David Leibowitz, Profesör Julius Lipner FBA, Clemens Nathan, Martin Paisner CBE ve John Pickering gibi faydalı yorumları ile destek olan diğer değerli meslektaşlarıma teşekkür etmek isterim.

Bu kitap bana hayatımdaki öncelikleri sürekli hatırlatan ailem; anne ve babam, karım Trisha ve çocuklarım Shoshana, As-

her ve Eliana'nın desteği olmadan yazılamazdı. Onlara sevgi ve şefkatlerinden dolayı minnettarım.

Son olarak, birçok faktör bu çalışmayı değerli kılarken belki de en önemlisi bilgimin hem kaynağı hem de alıcısı olan öğrencilerim olmuştur. Bu kitaptaki materyallerin çoğu derslerde ve sohbetlerde ortaya çıkmış ve Yahudi-Hristiyan İlişkileri Araştırma Merkezi'nde, Cambridge Üniversitesi'nde ve Cambridge İlahiyat Federasyonu'nda verdiğim derslerden meydana gelmiştir.

Öğrencilerim, omuzlarında 2000 yıllık travmatik ama canlı bir geçmiş taşıyan, yarının (din adamı, dindar ve seküler) âlimi ve aktivistleri olarak Yahudiler ve Hristiyanlar arasındaki karşılaşmanın yeni neslini temsil ediyor. Belki geçmişin sadece rey hakkı verdiğini, geleceği ret hakkı sunmadığını akıllarında tutabilirler!

Öğrettiklerim en büyük öğrenme kaynağım olduğu için, bu kitabı tüm öğrencilerime adadım.

Tevrat'ın çoğunu öğretmenlerimden, meslektaşlarımdan öğrendim ama öğrencilerimden daha çok şey öğrendim. Babil Talmudu Ta'anit 7a.

ÇEVİRENLERİN ÖN SÖZÜ

II. Dünya Savaşı'nın ardından gerek teknoloji alanında, gerekse sosyal alanlarda meydana gelen değişim ve dönüşüm farklı dinler ve kültürlerden bireylerin birbirleriyle çok daha yakın temas halinde olmalarının önünü açmıştır. Mesafelerin kısalması ve özellikle internetin dünyanın her yerinde kullanılmasıyla birlikte çeşitlenen iletişim kanalları, toplumların "öteki"ne olan merakını daha da artırmıştır. Bu durum farklı kültür ve medeniyetler ve hatta farklı dinlerin birbirleriyle olan etkileşim ve iletişimleri hakkında da olumlu veya olumsuz yepyeni sonuçlar doğurmuştur. Söz konusu etki ve iletişimin en güzel sonuçlarından biri de özellikle sosyal alanlarda yapılan kültürler ve dinlerarası ilişkileri inceleyen bilimsel araştırmalardır. Bu çalışmaların da ilgilendiği ve en çok üzerinde durduğu sahalardan biri dinler arasındaki ilişkilerdir. Bu bağlamda gerek doğuda, gerekse batıda dinler arası ilişkileri inceleyen pek çok akademik araştırma yapılmıştır ve hali hazırda da yeni araştırmalar yapılmaya devam etmektedir.

Ülkemiz özelinde konuşacak olursak dinlerarası ilişkilerin araştırıldığı ve bu konuda akademik çalışmaların yapıldığı yerler genel itibarıyla ilahiyat fakülteleridir. Hem ilahiyat fakültelerinde hem de harici akademik ortamlarda bu sahada yapılan çalışmalar incelendiğinde görülecektir ki araştırmaların çoğu müslim-gayr-i müslim ilişkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. İslam dışındaki dinlerin birbirleriyle olan ilişkilerine çok fazla ihtimam gösterilmemiştir. Spesifik olarak Yahudi-Hristiyan ilişkilerini inceleyen bir çalışma da neredeyse yoktur.¹ Hususen belirtmek gerekir ki elinizdeki bu çeviri, ilk olarak alandaki bu boşluğu doldurmak ve ülkemizde Yahudi-Hristiyan ilişkileri noktasında bir merakı olan ya da bu sahada araştırma yapacak olan kimselerin Türkçe literatür ihtiyaçlarına küçük de olsa bir katkı sunabilmek amaçlarına matuftur. Edward Kessler'in

---

¹ Konuya dair tespit edebildiğimiz tek spesifik çalışma Bülent Şenay'a ait bir makaledir. Bkz. Bülent Şenay, "Yahudi-Hristiyan İlişkileri Tarihi, Anti-Semitizm ve Oryantalizm" (Oryantalizmi Yeniden Okumak: Batı'da İslam Çalışmaları Sempozyumu, Adapazarı: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003), 87-104.

kaleme aldığı ve Yahudi-Hristiyan ilişkilerinin başlangıçtan günümüze serencamını objektif bir biçimde ortaya koymaya çalışan bu eser 2010 yılında Cambridge yayınları arasından çıkmıştır. Eser içerisinde bazı konuların yalnızca Yahudi perspektifinden ele alındığı ve yer yer tek taraflı bakış açılarının olduğu dikkatleri çekse de çalışmanın genelinde objektiflik ilkesinin korunduğu rahatlıkla söylenebilir. Kitap okunduğunda görüleceği için metnin içeriği hakkında çok fazla detayı burada ele almanın gereksiz olduğunu düşünüyoruz. Bir Müslüman için müslim-gayrimüslim ilişkilerini öğrenmek ne kadar elzem ise Yahudi-Hristiyan ilişkilerine vakıf olmak da bir o kadar önem arz etmektedir. Çünkü söz konusu üç dinin tarihini birbirinden bağımsız olarak değerlendirmek sağlıklı analizler yapmamızın önüne geçecektir. Bu bağlamda kitap Yahudiler ve Hristiyanlar kadar Müslümanlara da hitap etmektedir.

Kitabın çevirisini doktora çalışmalarımızdan arta kalan vakitlerde mümkün olan en iyi şekilde yapmaya çalıştık. Çeviriyi bitirdikten sonra gerek kitabın aslına sadık kalma adına gerekse Türkçe dil ve üslup bakımından okunası bir metin olması gayesiyle defalarca kontrol ettik. Yukarıda da ifade edildiği üzere elinizdeki bu metin kitabın Türkçe'ye yapılmış ilk çevirisidir ve aynı zamanda bizim de ilk tercüme deneyimimizdir. Bu bağlamda ifade etmeliyiz ki hatalarımızı ortadan kaldırmak için elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışmış olsak da gözümüzden kaçan veya fark edemediğimiz yanlışlarımız olacaktır. Öncelikle bu kusurların bağışlanmasını dileriz. Bununla birlikte çeviriyle ilgili görüş ve önerilerin tarafımıza ulaşması, muhtemel ikinci baskı için bizlere ve tüm okurlara fayda sağlayacaktır. Bu çeviriyi yapmamız konusunda bizi cesaretlendiren ve teşvik eden Bülent Şenay hocamıza ve süreç içerisinde destek olan tüm arkadaşlarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca dinler tarihi alanında yaptığı kaliteli yayınlarla takdirleri toplayan ve bu kitabın da yayınlanmasını uhdesine alan Eskiyei Yayınları'na da bilhassa teşekkürlerimizi sunarız. Kitabın genelde tüm ilim dünyasına, özelde ise dinler tarihi alanına oldukça katkı sağlayacağını ümit ediyoruz.

Nevfel Akyar & Talha Fortacı

Ocak 2020